

AURORA

Jacob Böhme

MORGENROOD IN OPGANG

nieuwe vertaling
aan de hand van
Böhmes oertekst
uit 1612

MORGENROOD IN OPGANG

'AURORA'

Jacob Böfme

Morgen Rote im auffgang.

Das ist

Die würtzel. oder mutter der PHILOSOPHIA. ASTROLOGIA. UND THEOLOGIA. Auf höchsten Brünne,

1000.

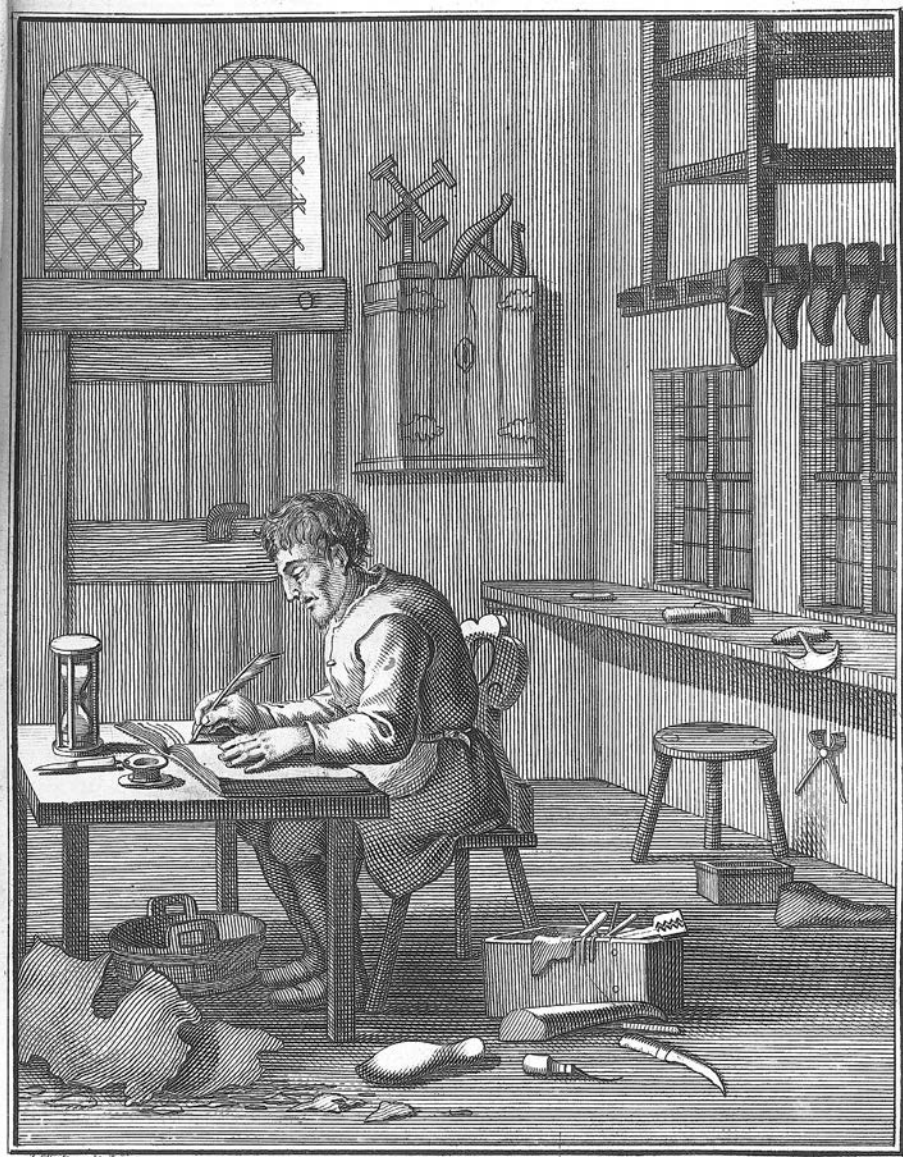
Beschreibung der natur, wie alles gewesen
und im anfang worden ist, wie die Natur
und Elementa. Ervathenlich worden, ^{und} die
von diesen qualiteten, Dörfern und gütern, wo,
habe alle Ding seinen Ursprung hat, und
wie es nicht stünd und wüchsend und wie
es am Ende seiner Zeit werden wird:
Ding wie Gottes, und die hellen König
Erstgänger ist, und wie die Menschen in
ihres Ervathenlich wirken. alles auch
vorchum gründlich erkunden der Welt
in welchen Dingen, und fließt

Erstgänger

Wirt Jacob Böhm in Wirtlich Im Jahr 1612

ETATIS SVE. 37 Annor. Im Die. Dente

1612. Anno 1612

MORGENROOD IN OPGANG

*Dat is, De wortel of moeder van de
FILOSOFIE • ASTROLOGIE • en THEOLOGIE •
uit de juiste grond*

of

Beschrijving naar de natuur hoe alles geweest is en in het begin
geworden is, hoe de natuur en elementen creatuurlijk zijn geworden.
Ook over de beide hoedanigheden kwaad en goed waaruit
alle dingen hun oorsprong hebben en hoe het nu is en werkt.
En hoe het aan het einde van deze tijd worden zal.
Ook hoe Gods en het helse rijk gesteld is en
hoe de mensen in beide creatuurlijk werken.
Alles uit de ware grond in de kennis van de geest
in het bewegen Gods, met ijver voorgesteld

Door Jacob Böhmen in Görlitz Etatis Sue [het] 37ste jaar.
Op de dag van ☉ pente coste. Anno 1612

Opnieuw vertaald naar de tekst van Böhmes manuscript van 1612
Rozenkruis pers 2023

Oorspronkelijke titel *Morgen Röte im Auffgang*
Jacob Böhme, Görlitz 1612
Eerste uitgave Amsterdam 1634.

Voor de vertaling zijn geraadpleegd

*Alle de Theosoofsche of Godwijze Werken van den Godzaligen
en Hoogverlichten Jacob Böhme etc.* [I. Deel, Aurora], Nederlandse
vertaling van Jan Luyken. Amsterdam 1686

Theosophia revelata. Das ist: alle göttliche Schriften Jacob Böhmes.
J. Gichtel, J. Überfeld, 1730

Die Urschriften. Vol. 1, ed. Werner Buddecke, Stuttgart, 1963

Aries Book Series, Tekst and Studies in Western Esotericism,
Volume 16 Aurora (*Morgen Röte im Auffgang*, 1612)
Brill, Leiden, Boston, 2013

© Vertaling Peter Huijs en Kees Bode

© Rozenkruis pers 2018 - Haarlem

Tweede druk 2023

afbeeldingen Jan Luyken (ed. 1686)

Boekverzorging Henk Flipsen

Letter Mignon

Papier 90 grs Biotop

ISBN 978 90 6732 467 0

Rozenkruis pers

Bakenessergracht 5

2011 JS Haarlem

E-mail info@rozenkruispers.com

Website www.rozenkruispers.com

Alle rechten voorbehouden.

Verdere verspreiding, op welke wijze dan ook,
alleen met schriftelijke toestemming van de uitgever

VOORREDE VAN DE SCHRIJVER VAN DIT BOEK AAN DE LEZER.

Waarde lezer, ik vergelijk de gehele filosofie, astrologie en theologie samen met haar moeder met een kostelijke boom, die in een schone lusthof groeit. 1

Nu geeft de aarde, waarin de boom staat, de boom altijd het sap, waaraan de boom zijn eigenschap dankt, de boom in zichzelf groeit van het sap van de aarde en wordt groot en breidt zich uit met zijn takken. 2

Zoals de aarde met haar kracht aan de boom werkt, zodat hij groeit en toeneemt, werkt de boom steeds met zijn takken, met heel zijn vermogen, opdat hij altijd veel goede vruchten mag voortbrengen. 3

Wanneer echter de boom weinig vruchten voortbrengt, daarbij zeer kleine, vol met maden en wormstekig, dan ligt de schuld niet aan de wil van de boom, alsof hij met een vooropgezette wil slechte vruchten zou voortbrengen, want hij is een kostelijke boom van een goede soort. De schuld is echter, dat dikwijls grote koude, hitte, meeldauw, rupsen of ongedierte op hem vallen. Want de hoedanigheid in de diepte van de sterren op hem geworpen, bederft hem, zodat hij maar weinig goede vruchten voortbrengt. 4

Nu is het de aard van de boom, dat hij, naar gelang de boom groter en ouder wordt, zoetere vruchten voortbrengt. In zijn jeugd draagt hij weinig vruchten, want dat maakt de ruwe en wilde bodemgesteldheid en het overtollige vocht in de boom onmogelijk en al bloeit hij ook nog zo mooi, vallen toch gedurende de groeitijd zijn vruchten voor het merendeel af, tenzij hij in een goede akker staat. 5

Nu heeft de boom ook een goede zoete kwaliteit, waar tegenover ook drie andere kwaliteiten staan, als bitter, zuur en wrang. Zoals de boom 6

nu is, worden ook zijn vruchten. Tot de zon op hen inwerkt en zoet maakt, zodat zij een lieflijke smaak krijgen, ook al moeten zijn vruchten regen, wind en onweer verduren.

7 Wanneer de boom evenwel oud wordt zodat zijn takken verdorren en het sap niet meer omhoog trekt, dan groeien onderaan de stam veel groene twijgjes, ook op de wortel, en herinneren de oude boom er aan, dat hij ook een mooi groen twijgje en boompje geweest is en nu toch zo oud is geworden. Want de natuur of het sap verweert zich, totdat de stam geheel is verdord, dan wordt hij afgehouden en in het vuur verbrand.

8 ***Merkt nu op, wat ik met deze vergelijking heb aangeduid.***

De tuin, waarin deze boom staat is de wereld, de akker is de natuur, de stam van de boom de sterren, de takken de elementen. De vruchten, die aan de boom groeien stellen de mensen voor, het sap in de boom de zuivere godheid. Nu zijn de mensen uit de natuur, de sterren en de elementen gemaakt. God, de schepper echter, heerst in alles, net als het sap in de gehele boom.

9 Maar de natuur heeft twee hoedanigheden in zich tot aan de oordeelsdag, een lieflijke, hemelse en heilige en een grimmige, helse en dorstige.

10 Nu werkt de goede eigenschap altijd met grote ijver, opdat zij goede vruchten voortbrengt, de heilige geest heerst daarin en geeft bovendien kracht en leven. Het boze stuwt en drijft ook volijverig, opdat hij altijd boze vruchten voortbrengt, de duivel geeft haar daartoe sap en helse gloed.

11 Nu zijn deze twee, de natuur van de boom en de mensen, uit de boom gemaakt en leven in deze wereld in deze tuin tussen beide in groot gevaar en op hen valt beurtelings zonneshijn, regen, wind en sneeuw.

12 Dat is, als de mens zijn ziel opheft tot God, dan ontspringt en werkt in hem de heilige geest, wanneer hij echter zijn geest in deze wereld laat ondergaan, in de lust tot het boze, dan ontspringt en heerst in hem de duivel en het helse sap.

13 Zoals de appel aan de boom wormstekig wordt, als de vorst, de hitte en de meeldauw op hem vallen, zodat hij gemakkelijk afvalt en bederft, zo is het ook met de mens, wanneer hij de duivel met zijn vergif in hem laat heersen.

Net zoals in de natuur het goede en het kwade ontstaat, heerst en is, zo ook in de mens. Maar de mens is het kind van God, die God uit de beste kern van de natuur gemaakt heeft, te heersen in het goede en het kwade te overwinnen, al blijft het kwade aan hem hangen, net als in de natuur het boze aan het goede hangt. Toch kan hij kwade overwinnen, wanneer hij zijn geest verheft in God, dan ontspringt in hem de heilige geest en helpt hem zegevieren. 14

Zoals de goede eigenschap in de natuur in staat is te zegevieren over het boze, want het is en komt van God, en de heilige geest heerst daarin. Zo ook is de grimmige eigenschap in staat te zegevieren in de boosaardige ziel. Want de duivel is een machtig heerser in de grimmigheid en hij is daarin een eeuwige koning. 15

De mens echter heeft zichzelf in de grimmigheid geworpen door de val van Adam en Eva zodat het boze hem aanhangt, anders zou zijn bron en stuw alleen het goede zijn. Nu zijn zij het beide en het is er mee gesteld, zoals Paulus zegt, Weet u niet dat aan wie u uzelf als knecht geeft tot gehoorzaamheid, u knecht bent van wie u gehoorzaamt, of van de zonde, tot de dood, of van de gehoorzaamheid Gods, tot gerechtigheid. v 16

Daar nu de mens in beide zijn aandrift heeft, kan hij nemen wat hij wil, want hij leeft in deze wereld tussen deze beide. Beide hoedanigheden boos en goed zijn in hem, en waarin hij is, wordt hij aangeraakt met heilige of met helse kracht. 17

Want Christus zegt, Mijn vader wil de heilige geest geven aan die, die hem daarom bidden. Zo heeft God ook de mens het goede geboden en het kwade verboden en hij laat nog dagelijks prediken en roepen en de mensen vermanen tot het goede, waarbij men wel erkent dat God het boze niet wil, maar wil dat zijn rijk kome en zijn wil zal geschieden in de (heldere) hemel, als ook op de aarde. 18

Daar nu echter de mens door de zonde is vergiftigd, zodat het grimmige zowel als het goede in hem heerst en nu, halfdood en met groot onbegrip, kan hij God zijn schepper, evenals de natuur en haar werking niet meer kennen. Daarom heeft de natuur zich met al haar ijver vanaf de aanvang tot heden erop toegelegd. Daartoe heeft God zijn heilige geest gegeven, dat er overal wijze, heilige en verstandige mensen gebo- 19

ren en in staat gesteld worden, die de natuur, evenals God hun schepper, hebben leren kennen en die steeds met hun geschriften en leringen een licht voor de wereld geweest zijn. Temidden van hen heeft God zijn kerk op aarde opgericht tot zijn eeuwige lof. Daartegen heeft de duivel gewoed en geraasd en menige edele twijg verdorven door de grimmigheid in de natuur, waarvan hij koning en God is.

- 20 Terwijl nu de natuur dikwijls een geleerd, verstandig mens toegerust heeft met edele gaven, heeft de duivel zich volijverig erop toegelegd die mens te verleiden met vleselijke lusten, met hoogmoed, met de zucht om rijk te zijn en macht te bezitten. Daarmee heeft de duivel in hem geheerst en de grimmige hoedanigheid heeft de goede overheerst en verdween uit 's mensen verstand, zijn kunst, zijn wijsheid. Ketterij en dwaling groeiden, die de waarheid bespotten en grote vergissingen op aarde aangericht hebben en de duivel is een goede aanvoerder geweest.
- 21 Want de boze hoedanigheid in de natuur heeft van aanvang af en nog steeds met de goede geworsteld en zich omhoog gewerkt en menige edele vrucht in het moederlichaam vernietigd, wat duidelijk te zien is, voor het eerst bij Kaïn en Abel, die uit één moederlichaam zijn voortgekomen. Kaïn was van de moederschoot af aan een die God verachtte en hoogmoedig was, Abel daarentegen een deemoedig, godvruchtig mens. Zo ziet men het ook bij de drie zonen van Noach, zo ook bij Abraham met Israël en Ismael, in het bijzonder echter bij Israël met Ezau en Jacob, die in het lichaam van de moeder hebben gevochten en geworsteld. Daarom zegt God ook Jacob heb ik liefgehad en Ezau heb ik gehaat. Het is anders niets, dan dat beide eigenschappen in de natuur hevig met elkaar hebben geworsteld.
- 22 Want terzelfder tijd als God zich in de natuur bewoog, en zich aan de wereld wilde openbaren door de vrome Abraham, Izaäk en Jacob en hij zijn kerk op aarde wilde stichten tot zijn glorie en heerlijkheid, werkte in de natuur ook de boosheid en haar vorst Lucifer mee. Omdat in de mens het boze en het goede was, konden beide eigenschappen in hem regeren, daarom werden een boze en een goede mens tegelijk in een moeder geboren.
- 23 Ook zo is het bij de eerste wereld, evenals in de tweede tot aan het einde van onze tijd duidelijk te zien hoe het hemelse en het helse rijk in

dan dit, dat ik een eenvoudig man ben. Daarbij een arme zondaar en dat ik elke dag moet bidden, heer, vergeef ons onze schuld. En ik moet met de apostel zeggen, O, heer, U heeft ons door uw bloed verlost. Ook ik ben niet ten hemel gevaren en heb alle werken en alle schepselen Gods niet gezien, maar de hemel zelf is in mijn geest geopenbaard, opdat ik in de geest de werken en het geschapene van God zal kennen, de wil daartoe is ook niet mijn natuurlijke wil, maar het is de drijfkracht van de geest, ik heb ook menige duivelse stoot hierdoor moeten ondergaan.

De geest van de mens is echter niet alleen uit sterren en elementen voortgekomen, maar er is ook een vonk van het goddelijk Licht en de goddelijke kracht in verborgen. Het is geen leeg woord dat in Genesis staat, God schiep de mens naar zijn beeld, ja, naar het beeld van God schiep hij hem. Dat betekent namelijk dat hij uit het wezen van de godheid is gemaakt. Het lichaam is uit de elementen, daarom moet het ook overeenkomstige spijzen hebben. De ziel heeft haar oorsprong niet alleen in het lichaam en hoewel zij in het lichaam ontstaat en haar eerste begin het lichaam is, zo heeft zij toch haar bron ook van buiten in zich door de lucht, ook de heilige geest heerst in haar naar zijn aard en wijze, zoals hij alles vervult en zoals in God alles is en God zelf alles is. Omdat de heilige geest in de ziel is ingeschapen, als eigendom van de ziel, daarom doorvorst zij de godheid en ook de natuur, want zij heeft uit het wezen van de godheid haar bron en oorsprong. Doordat zij aangestoken is door de heilige geest, ziet zij wat God, haar vader, maakt, zoals een zoon van het huis wel ziet wat zijn vader doet. Zij is een lid of een kind in het huis van de hemelse vader.

Zoals het oog van de mens ziet tot in het gesternte, waarin het zijn aanvankelijke oorsprong heeft, zo ziet ook de ziel tot in het goddelijke wezen, in wie zij leeft.

Omdat echter de ziel ook haar bron in de natuur heeft, en in de natuur zowel boos als goed is, en de mens zich ook door de zonde in de grimmigheid van de natuur heeft geworpen, zodat de ziel dagelijks en ieder uur met zonden wordt bevuurd, is haar inzicht slechts stukwerk, want de grimmigheid in de natuur heerst nu ook in de ziel.

- 101 De heilige geest gaat echter niet in de grimmigheid, maar heerst in de bron van de ziel, die in het licht Gods is, en strijdt tegen de grimmigheid in de ziel.
- 102 Daarom kan de ziel in dit leven niet tot volkomen inzicht komen, totdat aan het einde licht van het duister scheidt en de grimmigheid tegelijk met het lichaam verteerd in de aarde, dan ziet de ziel helder en volkomen in God, haar vader. Maar als de ziel door de heilige geest wordt ontstoken, triomfeert zij in het lichaam zoals een groot vuur opblaait, dat hart en nieren van vreugde beven. Er is echter niet meteen een grote en diepe kennis van God haar Vader, maar de Liefde naar God haar Vader triomfeert aldus in het vuur van de heilige geest.
- 103 De kennis Gods wordt echter in de heilige geest gezaaid en is eerst klein als een mosterdzaadje zoals Christus het vergelijkt. Daarna groeit het uit tot een boom en breidt haar takken uit in God haar schepper. Zoals een druppel water in een grote zee niet erg kan golven, maar als er een grote stroom ontstaat, die kan wat meer doen.
- 104 Dat wat gebeurd is, het tegenwoordige en toekomstige, zowel de breedte, diepte en de hoogte, de nabijheid en het verre, zijn in God als één ding, één begrijpen. De heilige ziel van de mens ziet dat ook, maar in deze wereld slechts ten dele, en het ontgaat haar vaak ook zodat ze niets ziet, want de duivel stoot heftig op haar in, de grimmige bron die in de ziel is en hij bedekt vaak het edele mosterdzaadje, daarom moet de mens steeds in strijd zijn.
- 105 Op deze wijze, met zulk een kennis van de geest wil ik in dit boek over God, onze vader schrijven, in wie alles is en die zelf alles is, op deze wijze wil ik behandelen hoe tweevoudig en creatuurlijk alles is ontstaan en hoe alles leeft en beweegt in heel de boom van het leven.
- 106 Zo zult u de ware grond van de godheid zien. En hoe hij één wezen is geweest voor de tijden van de wereld, ook hoe de heilige engelen zijn geschapen en waaruit, ook van de verschrikkelijke val van Lucifer met zijn legioenen, ook waaruit hemel, aarde, sterren en elementen zijn ontstaan, zowel als de metalen in de aarde, de stenen en alle schepselen, hoe de geboorte van het leven is en de lijfelijkheid van alle dingen, ook wat de ware hemel is, waarin God en zijn heiligen wonen, en wat de

toorn Gods en het helse vuur is en hoe alles is aangestoken. In summa, wat of wie is het wezen van alle wezens.

De eerste zeven hoofdstukken behandelen heel eenvoudig en begrijpelijk het wezen van God en de engelen door middel van gelijkenissen, opdat de lezer van de ene trede naar de andere, uiteindelijk tot de diepe zin en de juiste grond zal komen. In het achtste hoofdstuk begint de diepte van het goddelijk wezen, steeds wijder en dieper. Menig aanzicht wordt herhaald en steeds dieper beschreven, ter wille van de duidelijkheid, voor de lezer en voor mijn eigen taaie begrip. 107

Wat u echter in dit boek niet duidelijk uitgelegd vindt, dat zult u later in het andere en derde helder en duidelijk vinden, want vanwege onze verderfelijkeid is ons begrijpen slechts stukwerk en niet ineens volkomen, hoewel dit boek een wonder van de wereld is, hetgeen de heilige ziel wel zal begrijpen. 108

Hiermee beveel ik de lezer in de tedere – en heilige liefde Gods aan. 109

I
OVER HET ONDERZOEK NAAR HET
GODDELIJKE WEZEN IN DE NATUUR.
OVER DE BEIDE HOEDANIGHEDEN.

- 1 *H*oewel vlees en bloed niet goddelijke wezen niet kunnen begrijpen, de geest kan dat wanneer hij door God verlicht en ontstoken is.
- 2 Wil men echter over God spreken, wat God is, moet men ijverig de krachten in de natuur onderzoeken, daarbij de gehele schepping, hemel en aarde, sterren, elementen en schepselen die daaruit zijn voortgekomen, als ook de heilige engelen, de duivel en de mensen, ook de hemel en de hel.
- 3 In zulk een beschouwing ontdekt men twee hoedanigheden, een goede en een kwade, die in deze wereld in alle krachten, in sterren en elementen, alsook in alle creaturen als een ding in elkaar opgaan, en er bestaat ook geen creatuur in het vlees in de natuur dat deze beide kwaliteiten niet in zich heeft.
- 4 Hierbij moet men nu in acht nemen, wat het woord hoedanigheid betekent of is. Hoedanigheid is de beweeglijkheid, het stuwen of drijven van een ding, zoals er is de hitte, die brandt, verteert en alles aangrijpt wat binnen haar bereik komt, en wat niet van haar eigen eigenschap is. Daartegenover staat, dat zij alles verlicht en verwarmt wat koud, nat en donker is en dat wat zacht is, hard maakt. Ze heeft echter nog twee verschijningsvormen in zich, namelijk het licht en de grimmigheid, waarover we kunnen opmerken, dat namelijk het licht of het hart van de hitte op zichzelf een lieflijke en vreugdevolle aanblik heeft, een levenskracht, een verlichting van een ding dat verre is, en het is een deel of de bron van het hemelse Vreugdenrijk. Want het maakt in deze wereld alles levendig en beweeglijk, alle vlees, zowel als bomen, loof en

gras groeien in deze wereld door de kracht van het licht en ontvangen hun leven hierdoor, als in het goede.

Maar daar staat tegenover, dat het licht óók de grimmigheid in zich heeft, want het brandt, verteert en ontbindt, deze grimmigheid golft, werkt en verheft zich in het licht en maakt het licht beweeglijk, worstelt en strijdt met elkaar, in zijn tweevoudige bron die in het licht is als één ding. Het is ook één ding, maar het heeft een tweevoudige bron.

Het licht bestaat in God zonder hitte, maar in de natuur komt het niet voor, want in de natuur zijn alle eigenschappen in elkaar, als één eigenschap, naar zijn aard en wijze, evenals God alles is en door hem alles ontstaat en van hem alles uitgaat. God is het hart of de bron van de natuur, uit hem komt alles voort.

Nu heerst de hitte in alle krachten in de natuur en verwarmt alles en is een bron in alles, wanneer dat niet zo was, dan zou het water veel te koud zijn en de aarde zou verstarren, en er zou geen lucht zijn.

De hitte heerst in alles, in de bomen, in kruid en gras en maakt het water beweeglijk, opdat door het opbruisende water op aarde kruid en gras zal groeien. Ze wordt een eigenschap genoemd, omdat zij in alles heerst en alles verheft.

Het licht echter in de hitte, geeft aan alle hoedanigheden de kracht waardoor het lieflijk en vreugdevol wordt. De hitte zonder licht is voor de andere hoedanigheden van geen nut, maar eerder een bederf van het goede, een boze bron, want alles gaat teniet in de razernij van de hitte. Maar het element licht in de hitte is een levende bron, waarin de heilige geest opgaat, maar in de grimmigheid van de hitte niet. De hitte maakt het licht beweeglijk, zodat het werkt en stuwt, hetgeen men waarneemt in de winter, dan is het zonlicht ook op de aarde, maar de warmtestralen van de zon kunnen de aardbodem niet bereiken, daarom groeit er geen vrucht.

Over de hoedanigheid van de koude

De koude is ook een hoedanigheid, evenals de hitte. Zij drukt zich uit in alle schepselen die uit de natuur voortgekomen zijn en in alles wat zich daarin beweegt, in mensen, dieren, vogels, vissen, wormen, loof en

XXVII

BESLUIT VAN DE AUTEUR.

*I*k geef de godlievende lezer te kennen dat dit boek *Het Morgenrood* niet is afgekomen want de duivel dacht ermee een feestje te kunnen maken daar hij zag dat de dag daarin zou aanbreken. Ook heeft de dag het morgenrood reeds ingehaald, zodat het bijna licht is geworden. Nog wel een kleine dertig vellen horen erbij. Maar omdat de storm het heeft afgebroken, is het niet klaar gekomen. Intussen is het dag geworden, zodat het morgenrood verbleekt is. En sedert die tijd is aan de dag gewerkt. Het zal ook altijd zo blijven staan, tot een eeuwige gedachtenis omdat het ontbrekende in de andere boeken is aangevuld.

Jac. B. 1620¹⁰

10. Dit nawoord is in de edities van 1715 en 1730 toegevoegd en afkomstig uit zendbrief 10,38

NASCHRIFT

Böhmes eerste werk, *Morgenrood in Opgang*, is onder de titel *Aurora* bekend en beroemd geworden; de Latijnse titel komt van zijn vriend dr. Balthasar Walter. Twaalf jaar heeft Böhme met dit werk geworsteld, eigenlijk precies de tijd dat hij als meester-schoenmaker in Görlitz werkzaam was. Pas na een overweldigende geestelijke doorbraak lukte het hem om het geheel vast te leggen. Naar eigen zeggen is Böhme op 12 januari 1612 met het schrijven ervan begonnen; op de titelpagina omschrijft hij de datum waarop hij het werk voltooide als ‘op de dag van ♀ (Venus, dinsdag) na Pinksteren’, dat is 12 juni 1612. Hij zegt erover: ‘In dit licht heeft mijn geest direct alles kunnen doorschouwen en hij heeft in alle creaturen, in de kruiden en in het gras God herkend, wie hij is, hoe hij is en wat zijn wil is. Ook is meteen in dit licht mijn wil gegroeid om met grote aandrang het wezen Gods te beschrijven. Maar omdat ik niet meteen de diepe geboorten Gods in hun eigen wezen kon omvatten en ook niet met mijn verstand kon begrijpen, heeft het wel twaalf jaren geduurd voordat mij het juiste begrip werd gegeven en het ging ermee als met een jonge boom, die men in de aarde plant. Deze is eerst jong en teer en ziet er vriendelijk uit, in het bijzonder als hij voorspoedig opgroeit. Hij draagt echter niet meteen vruchten en al bloeit hij ook, vallen die toch af. Er gaat ook menige koude windvlaag, vorst of sneeuw overheen voordat hij opgroeit en vrucht draagt. Zo is het met deze geest ook gegaan. Het eerste vuur was slechts het zaad, nog niet een voortdurend bestendig licht. Er is sinds die tijd menige koude wind overheen gegaan. Maar de wil is nooit geblust.’¹¹

De vraag rijst waarom Jakob Böhme dit enorme werk moest en zou schrijven. Naar eigen zeggen had hij het slechts voor zichzelf bestemd, als een ‘memoriaal’, om zijn gedachten vast te houden. Tegelijk was ‘de tijd van de lelie’ aanstaande, zoals hij elders omschrijft. Het begin van de zeventiende eeuw was getuige van een geestelijke impuls, waarin figuren als Arndt, Weigel, Schwenckfeldt en de rozenkruisers – allen in geestelijk opzicht werkend uit

11. *Morgenrood in opgang*, hfdst 19, 13-15

de inspiratie van de wereldziel – zich geroepen voelden ‘de christenheid’ te onderrichten wat de innerlijke geboorte Christi werkelijk betekende. Geen van hen deed het met zoveel gezag als Jacob Böhme. Op veel plaatsen is de Morgenröte naast theosofie, astrologie en filosofie ook menskunde, een praktische gids voor een levenshouding die de nieuwe geboorte van Christus in de mens naderbij brengt; de mens die in Böhmes visie hoe dan ook altijd een afspiegeling van de gehele godheid is.

Een adellijke bewonderaar van Böhme, Karl Ender von Sercha, vroeg hem in het voorjaar van 1613 of hij het manuscript, ook al was het nog niet af, mocht inzien en zonder Böhmes medeweten maakte hij er samen met andere kopiïsten afschriften van. Zo ontstonden er verschillende kopieën, waarvan er een in de handen van de hoofdpredikant van Görlitz terecht kwam. Deze predikant, Georg Richter, verketterde Boehme en liet het werk op vrijdag 26 juli 1613 door de gemeenteraad van Görlitz in beslag nemen.

Aan het handschrift ontbraken nog ‘wol ein 30 Bogen’, dertig vel; met het opschrift ‘Das 27. Kapittel’ (het 27ste hoofdstuk) breekt het manuscript af. De enkele beroemd geworden regels die nog volgen, zijn een citaat dat de uitgever van de editie in 1715 uit een zendbrief van Böhme heeft gelicht en eraan heeft toegevoegd. Deze regels zijn, net als de titel *Aurora*, onlosmakelijk bij het werk gaan horen.

Böhme heeft zijn Morgenröte nooit meer teruggezien. Pas in op 26 november 1641 kwam het handschrift weer vrij, toen Görlitz’ burgemeester Paul Scipio het schonk aan Georg von Pflug auf Posterstein, huismeester van de keurvorst, waarna het via Heinrich Prunius von Hirschfeld in de bekwame handen van Abraham Willemszoon van Beyerland terecht kwam. Deze Amsterdamse koopman had al eerder de meeste handschriften van Jacob Böhme verworven. In negen jaar tijd, van 1634-1643, vertaalde en publiceerde hij grote delen van dit oeuvre in het Nederlands ‘opdat zijn Nederlandse Natie de genadegave van de Hoogduitser (omdat diens eigen volk het bescheiden werktuig veracht en met de voeten treedt) deelachtig kan worden’.

De *Aurora* heeft Abraham van Beyerland niet meer kunnen vertalen. Na zijn dood in 1648 kwamen de autografen via zijn erfgenamen uiteindelijk in 1680 in handen van Willem Gozewijn Huygens, oud-burgemeester van Arnhem,

die de Beyerlandse verzameling aankocht, waarna Johann Georg Gichtel in 1682 de eerste volledige uitgave in het Duits bezorgde. Het verdere verloop van het wel en wee van de handschriften is uitvoerig beschreven in 'De handschriften en vrienden van Jakob Böhme in Leiden en Amsterdam, van Leiden naar Linz am Rhein'. Haarlem 2018, door Govert Bonnie Snoek.

De eerste druk van de Morgenröte verscheen in 1634 in Amsterdam. De eerste Nederlandse vertaling was van de hand van Jan Luyken, een groot Böhme-aanhanger. Ruim vijftig jaar later, in 1686, verscheen deze vertaling in druk bij Fredrick Voster, eveneens in Amsterdam. Voor de huidige vertaling van Morgenröte is uitgegaan van de editie die dr. Werner Buddecke in 1963 heeft bezorgd, *Die Urschriften*. Vol. 1, ed. Werner Buddecke, Stuttgart, 1963, waaraan we ook de gegevens van dit naschrift ontleen. Buddecke ontving het manuscript van professor Goeters, die het in 1935 van de Böhme-vrienden uit Linz te leen had gekregen, waarmee werd voorkomen dat het naziregime er beslag op zou leggen. In 1951 kwam Goeters, die er graag zelf een woordgetrouwe publicatie van had willen bezorgen maar zijn krachten voelde afnemen, naar Buddecke om hem die taak over te dragen. Na zijn dood in 1953 liet Goeters het manuscript aan Buddecke na, waarna deze het na volbrachte taak weer teruggaf aan de Böhme-vrienden. Deze vrienden schonken het uiteindelijk in mei 1970 aan de Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel.

Over het handschrift zegt Werner Buddecke dat het sporen vertoont van twee of drie bewerkers. Zij hebben onder andere verschillende nummeringen aangebracht en delen onderstreept. Ook deinsden zij er niet voor terug om letters, lettergrepen of soms hele woorden aan te vullen, die Böhme in het vuur van zijn arbeid zou zijn vergeten of juist bewust had weggelaten. Hier en daar grepen zij in in Böhmes karakteristieke, regionale schrijfwijze, waardoor zij zijn stijl beïnvloedden. 'Het maakt voor een stijl wel uit of je aan de levendige schildering in de tegenwoordige tijd nog een deelwoord toevoegt', aldus Buddecke. De auteur (Böhme) schreef veel woordgroepen en zelfs lettergrepen apart, die door de bewerkers van het handschrift met koppeltekens aan elkaar werden verbonden. Böhme gebruikte geen koppelteken, geen dubbele punt, geen aanhalingstekens en geen vraagtekens. Hij onderscheidde zinnen en zinsdelen met een punt of met /, de oude Duitse komma. Gezien de netheid waarmee het

handschrift is verzorgd, vermoedt Buddecke dat er een oerversie moet hebben bestaan, die Böhme in het net heeft overgeschreven. Daarmee krijgt Böhmes opmerking dat er nog wel dertig vel aan ontbreekt een extra context – namelijk dat deze wel geschreven zijn maar niet in het uiteindelijke handschrift zijn opgenomen. Buddecke had zich als doel gesteld de tekst van Böhme in haar zuivere, oorspronkelijke gestalte te publiceren. Daarom heeft hij alle bovengenoemde ‘verbeteringen’ weggelaten. Duidelijke vergissingen of vluchtige slordigheden van de auteur liet hij staan. Waar Böhme zelf in een enkel geval een woord heeft doorgestreept of aangevuld, heeft Buddecke ook die laten staan, omdat dit de loop van een gedachtegang van de schrijver kan weergeven.

De eerste Nederlandse vertaling die in 1686 het licht zag bevatte op veel plaatsen in de tekst commentaren van de vertalers die bepaalde zegswijzen en uitdrukkingen van de auteur toelichtten. Deze zijn in de huidige editie niet behouden. De laatste ons bekende vertaling, die in 1940 door uitgeverij *Hora Est* is bezorgd (en later door *Uitgeverij Schors* in facsimile werd overgenomen), wijkt eveneens op diverse plaatsen sterk af van de editie die nu het licht ziet. Indertijd hadden de vertalers slechts de beschikking over een uitgave, in 1832 door K.W. Schiebler in Leipzig bezorgd, waardoor het werk een afwijkende nummering en een eigen kleuring meekreeg. Hier en daar werden wezenlijke onderdelen onbegrepen weergegeven en overeenkomstig vertaald.

De vertalers van de voorliggende editie, Kees Bode en ondergetekende, hebben getracht de typische eigenheid van *Morgenröte im Aufgang* te behouden, waar dit het Nederlandse begrip niet te zeer verstoort.

De afbeeldingen die in dit boek zijn opgenomen zijn van de hand van Jan Luyken, Böhmevriend van het eerste uur, en zijn afkomstig uit de editie van 1686 die door Fredrick Voster, boekverkoper op de Lauriergracht in Amsterdam werd uitgegeven. Wij hopen met deze uitgave recht te doen aan Jakob Böhmes schitterende origineel en de Nederlandstalige lezer die zich de moeite wil getroosten door te dringen in Böhmes gedachtewereld, van dienst te zijn. *‘Een zeer lichte morgenster is opgegaan’.*

Peter Huijs,
Santpoort-Zuid, 16 september 2018

JACOB BÖHME
AURORA
MORGENROOD IN OPGANG

In *Morgenrood in opgang* maakt Jacob Böhme (1575-1624), de *Philosophus Teutonicus*, zoals hij werd genoemd, ons deelgenoot van zijn eigen diepste, innerlijke bevindingen. Hij tracht in zijn *Aurora* 'een beschrijving te geven naar de natuur hoe alles geworden is' en te verklaren 'hoe de beide hoedanigheden kwaad en goed zijn geworden, waaruit alle dingen hun oorsprong hebben en hoe het nu is en werkt [...]']

De diepgang van het boek is ongekend en Böhmes benadering is revolutionair. Hij schrijft vrijuit over hemel en hel, over de zeven brongeesten, over engelen en duivelen, heeft een dialoog met Lucifer zelf en daagt geleerden, theologen en dominees uit. En vooral schrijft hij over de mens, dat mysterieuze dubbelwezen, die al deze dingen en meer – namelijk de gehele godheid en de gehele schepping – in zichzelf herkennen kan *als hij zijn geest maar laat samenvloeien met die van de godheid*. Want in alles openbaart zich de godheid op dezelfde wijze, iedere openbaring is en komt op dezelfde wijze tot stand. Wie 'samensmelt met de zeven brongeesten', harmonisch en toegewijd, kent God en de schepping, en God kent hem.

Het lezen van *Morgenrood in opgang* is een grote innerlijke vreugde, maar tegelijk is deze zienswijze zo anders, dat de lezer vaker zijn inzichten 180° zal willen bijstellen. Dankzij Böhmes nieuwe begrippenkader is hij dan in staat te begrijpen 'hoe het nu is en werkt en hoe het aan het einde van deze tijd worden zal?'

Deze heruitgave van *Morgenrood in opgang* is een geheel nieuwe vertaling gebaseerd op de oorspronkelijke *Urschrift*, dat is het handschrift van Jacob Böhme zelf, zoals dat door Werner Buddecke in 1963 is gepubliceerd.

ISBN 978-90-6732-467-0

Rozenkruis pers